

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ
АДАБИЁТ МУЗЕЙИ

АДАБИЁТ КЎЗГУСИ

2

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ АДАБИЁТ МУЗЕИ

АДАБИЁТ КЎЗГУСИ

ЎЗБЕК АДАБИЁТИ ТАРИХИДАН ТАДҚИҚОТ ВА
МАТЕРИАЛЛАР

Илмий тўплам

№2

Тошкент

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1996

Үн тўрт — ўн беш бўғинли вазнлар

1. та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан) та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан) та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан) та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан) та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан)

2. та-нан-нан та-на-нан-нан та-нан-на-нан та-нан-нан (ёки та-на-нан, ёки та-на-нан)

Үн тўрт бўғинли вазнлар

1. та-нан-нан та-нан-нан-нан та-нан-на та-нан-нан-нан

2. та-нан-на та-нан-нан-на та-нан-нан-на та-нан-нан

3. та-нан-нан-на та-нан-нан та-нан-нан-на та-нан-нан

4. та-на-на-нан та-на-нан та-на-на-нан та-на-нан

5. та-нан-на та-на-нан-нан та-нан-на та-на-нан-нан

6. та-нан-на та-на-нан-на та-на-нан-на та-на-нан

7. та-нан-нан та-нан-нан-нан та-нан-нан та-нан-нан-нан

8. та-нан-нан-на та-на-нан та-на-нан-на та-на-нан

Үн беш бўғинли вазнлар

1. та-нан-нан-нан та-нан-нан-нан та-нан-нан-нан та-нан-нан

2. та-нан-нан-на та-нан-нан-на та-нан-нан-на та-нан-нан

Үн олти бўғинли вазнлар

1. та-нан-нан-нан та-нан-нан-нан та-нан-нан-нан та-нан-нан-нан

2. та-нан-на-нан та-нан-на-нан та-нан-на-нан та-нан-на-нан

3. та-на-на-нан та-на-на-нан та-на-на-нан та-на-на-нан

4. та-нан-на-нан та-нан-на-нан та-нан-на-нан та-нан-на-нан

5. та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан) та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан) та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан) та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан) та-на-нан-нан (ёки та-на-нан-нан)

6. та-на-нан-на та-на-нан-нан та-на-нан-на та-на-нан-нан

7. та-нан-на-нан та-на-нан-нан та-нан-на-нан та-на-нан-нан

Иигирма бўғинли вазн

1. та-на-нан-на-нан та-на-нан-на-нан та-на-нан-на-нан та-на-нан-на-нан

Энди мисол учун Навоийнинг бир ғазалидан қуйидаги байт-

ни тақтиъ қилиб, яъни бўғин ва руқнларга ажратиб, вазини аниқлайлик:

Чарху анжум сари оҳим ўтидин,
Юбориб дуд ила учқун йиғлай.

Буни бўғинларга ажратсак қуйидаги бўлади:

чар-ху-ан-жум-са-ри-о-ҳим-ў-ти-дин
йў-ба-риб-ду-ди-ла-уч-қун-йиғ-лай¹

Байтнинг биринчи мисраи ўн бир бўғиндан, иккинчиси ўн бўғиндан иборат. Демак, унинг вазини ўн-ўн бир бўғинли вазнлар туркумидан қарамаймиз. Бу туркумда иккита вазн берилган бўлиб, улар иккинчи руқнда фарқ қилади. Руқнинг учинчи бўғини биринчи вазнда чўзиқ бўлиши, иккинчи вазнда эса қисқа бўлиши шарт. Мазкур байтнинг иккала мисраида ҳам ўша ўриндаги бўғинлар (о, уч) чўзиқ. Демак, бу байтни ўн-ўн бир бўғинли вазнлар туркумидаги биринчи вазнга солиб ўқиш керак экан:

чар-ху-ан-жум са-ри-о-ҳим ў-ти-дан
та-на-нан-нан та-на-нан-нан та-на-нан
йў-ба-рин-ду: ди-ла-уч-қун йиғ-лай
та-на-нан-нан та-на-нан-нан та-на-нан

Аруз илми ҳақида муфассал маълумотга эга бўлишни ис-таганларга Бобурнинг шу илмга бағишланган рисоласини му-толаа қилишни тавсия қилиб, мақолани тугатамиз.

Изоҳ:

1. Мисра бошидаги «юбориб» сўзининг талаффузи «йубарин»дир. Қадим туркий, жумладан ўзбек сўзларида «о» товуши бўлмаган. Ҳозирги орфографиямизда «б» билан ёзиладиган равишдош қўшимчаси эса ҳамма даврларда «н» деб айтилган ва айтилмоқда.

РАШИД ЗОҲИД

СУФИ ОЛЛОЕР

Сўфи Оллоёрнинг таржимаи ҳоли ҳақида нисбатан тўғри маълумот берувчи, ҳозирча бизга маълум бўлган манба — «Рисолаи Азиза»дир. Бу китобнинг ёзилиш йили шоир яша-ган даврга яқинлиги эътибори билан ҳам қимматлидир. Хиж-рий 1211 (мел. 1796) йил битилган «Рисолаи Азиза» Сўфи Оллоёрнинг «Сабот ул-ојизин» китобига ёзилган шарҳ бўлиб

муаллифи Тожуддин Ёлчиғул ўғлидир. Шарҳнинг бундай номланишига сабаб — муаллиф уни қизи Азизанинг илтимосига кўра ёзган.

Тожуддиннинг ёзишича, Сўфи Оллоёр XVII асрнинг ўрталарида Самарқанд элидаги Минглан отлиғ овулда таваллуд топган. Шоирнинг отаси Темирёр ўз даврининг солиҳ ва тақволи кишиларидан бўлиб, асли ва насли нўғой уруғидандир.¹ Темирёр ўғли Оллоёрни 12 ёшида Бухоро мадрасасига таҳсилга беради. 25 ёшида Бухоро подшоҳи уни бож маҳкамасига тўра лавозимига тайинлайди. Оллоёрнинг бож маҳкамасидаги фаолияти унинг маънавиятига таъсир қилади. Тўранинг зулми шу даражага етадики, Оллоёр тўра номини эшитган одам қўрқувдан зир титрайдиган бўлади. Бухоронинг етук инсонларидан бўлмиш шайх Ҳабибуллоҳ сабаб бўлиб, Оллоёр хатарли йўлдан, залолатдан қайтади. Қилган барча ёмон ишларига тавба этиб, шоҳ яқинидан кетиб, Шайх ҳузурига боради. Пири Ҳабибуллоҳ раҳнамолигида 12 йил қолиб, тариқат мақомларини эгаллайди.

Сўфи Оллоёрнинг туғилган йили ва вафоти ҳақида аниқ маълумотга эга эмасмиз. Лекин Исҳоқ Боғистонийнинг «Тазкирай қаландарон» асари бу масалага бир оз бўлса ҳам аниқлик киритади. Мазкур тазкирада Бобораҳим Машраб билан Сўфи Оллоёрнинг замондош эканлигини далилловчи тарихий лавҳа бор. Тазкирада Машрабнинг вафот санаси ҳижрий 1123 (мел. 1711) йил, 57 ёшида деб аниқ қайд этилган. Шунга асосланиб, Сўфи Оллоёрнинг туғилган йилини тахминан мел. 1650 йил дейиш мумкин. Агар бу санани шоирнинг таржимаи ҳолидаги маълумотлар билан тўлдирсак, қуйидагича бўлади: 1662 йил мадрасада таҳсилни бошлаган; 1675 йил бож маҳкамасига тўралик лавозимига тайинланган. Агар бож маҳкамасидаги фаолияти 3 йил давом этган бўлса, 1678 йилдан бошлаб сўфийлик йўлига кирган. Маълумки, пири Ҳабибуллоҳ раҳнамолигида 12 йил тарбият топган. Демак, 1690 йил 40 ёшида Сўфи Оллоёр муридликдан муршидлик даражасига етган. Унинг исмига эшон сифатининг қўшиб айтилиши бу фикримизни тасдиқлайди.

Сўфи Оллоёрнинг ҳаёти билан боғлиқ ривоятнома талқинлар халқ орасида кўп учрайди. Улар шаклан турлича бўлишига қарамасдан, мазмунан «Рисолаи Азиза»даги маълумотларнинг айнан ўзидир. Албатта, бу маълумотлар ва хулосалар Сўфи Оллоёр ҳаётини ўрганишга яқун ясамайди. Ишончли манбаларга таяниб уларни янада тўлдириш, тарихий ҳақиқат асосида қайта кўриб чиқиш ва яхлит таржимаи ҳол шаклида қайта тузиш зарур.

Энди Сўфи Оллоёрнинг адабий мероси ҳақида қисқача тўхтасак. Сўфи Оллоёр ҳақиқат илмини, ҳақиқат фалсафасини очувчи бир қанча китоблар ёзиб қолдирганки, бунга «Маслак ул-муттақин» (Тақволилар маслаги), «Мурод ул-орифин» (Орифлар муроиди), «Махзан ул-митоин» (Мутелар хазинаси), «Сабот ул-ожизин» (Ожизлар саботи), «Фавз ун-нажот» (Нажот тантанаси) каби асарларни мисол келтириш мумкин. Булардан «Маслак ул-муттақин» ва «Мурод ул-орифин» форс тилида, «Сабот ул-ожизин» ва «Фавз ун-нажот» туркий тилда ёзилган². Мазкур китоблар назмда, маснавий йўлида битилган бўлиб, шоирнинг ўзи уларни манзума деб атайдди. Ўша даврлардаёқ ва ундан сўнг ҳам туркий ва форсийда битилган бу китобларга луғатлар тузилганлиги, уларга тавсифлар ва кенг шарҳлар ёзилганлиги Сўфи Оллоёр ижодининг илмий-бадий қимматини яна бир қадар оширади. «Маслак ул-муттақин» китобига тузилган луғат ҳозир Ҳамид Сулаймон номидаги Қўлёзмалар институти фондида сақланыпти.³ XIX асрда кўчирилган бу луғатда 950 та махсус истилоҳларнинг сўфиёна мазмунини изоҳланган ва ҳар сўз остига форсийда маънодоши ёзилган. Шу луғатнинг яна бошқа нусхаси ҳам борки, унда истилоҳлар сони сал кам 2000 та сўздан иборатдир. Машҳур олим Булғорий Сўфи Оллоёрнинг «Сабот ул-ожизин» китобини араб тилида гаплашувчи халқлар орасида ҳам оммалаштириш мақсадида тожикчадан арабчага таржима қилган⁴. Булғорий «Мурод ул-орифин» китобига ҳам шарҳ ёзган. Тожик тилидаги бу шарҳ «Тухфа ул-толибин фи шарҳ Мурод ул-орифин» («Орифлар муроиди» шарҳи ҳақида толиблар туҳфаси)⁵ деб номланган. Бу шарҳли таржималарни нафақат бир тилдан бошқа тилларга ўгирилган асар деб, балки уларни адабий-бадий тадқиқот шаклидаги махсус рисола ўрнида қабул қилиш мумкин.

Сўфи Оллоёрнинг юқорида тилга олинган китобларидан ташқари баёзларга кирган шеърлари, «Ашъори Сўфи Оллоёр», «Рубойи от» каби асарлари Қўлёзмалар институти фондида сақланыпти. Уларнинг жами қўлёзма ва тошбосма нусхалари 100 дан ошиқдир.

Инсоний комилликни тарғиб этувчи бу асарлар илмий — фалсафий, ижтимоий — ахлоқий мазмунларга тўла. Уларда жонзодлар ичида энг мукаррам қилиб яратилган инсоннинг моҳияти ва унинг ҳаётдаги ўрни, одил тартиблари асосига қурилган олам билан одамийликнинг табиий алоқадорлиги каби умумбашарий масалалар мусулмонлик эътиқоди нуқтаи назаридан чуқур таҳлил қилинади. Сўфи Оллоёрнинг асосий тўртта китоби: «Маслак ул-муттақин», «Мурод ул-орифин»,

«Махзан ул-митоин», «Сабот ул-ожизин» муридлик йилларида тасниф этилган. Демак, шоир манзумаларида тасаввуф маъналарининг тез-тез учраши шу ҳикматли ҳол билан боғлиқ бўлса ажаб эмас. Лекин Сўфи Оллоёрнинг сўфийлик сулуқати классик адабиётда катта анъанага эга бўлган суфийлик қарашидан айрим жиҳатлари билан фарқ этади.

Мутасаввуф шоирларнинг асосан кўпчилиги ўз шеърларида — Вожиб ул-вужуд билан инсон ўртасидаги муносабатда ҳар қандай воситани инкор этади. Ваҳдоният, яъни бирлик майдан маст бўлиш учун унга жаннат ҳам, намоз ҳам, рўза ҳам ёки бошқа шунга ўхшаш воситалар ҳам керак эмас, у ҳақнинг шундай ошиғики, шу воситаларсиз Ҳаққа етмоқчи унга унинг ўзи бўлса бас.

Кўйинг борида қилмон,
жаннатга гузар ҳаргиз,
Қаддинг қошида салмон,

тубиға назар ҳаргиз

(Навойи)

Ёки:

Май маънини айлаюб шиор, эй воиз
Дутдинг раҳи таъни ишқи ёр, эй воиз.
Тарки маю маҳбуб эдариз жаннат учун,
Шарҳ айлаки, жаннатда на вор, эй воиз?

(Фузулий)

Ёки:

Аёқинг тупроғи бирла қасамким
Манга сансиз пари қайси, санам ким?

(Атоӣи)

Бундай мисраларни Лутфий, Саъдий, Жомий, Насимий, Машраб ва бошқа улуғларимиздан ҳам келтириш мумкин. Аммо Сўфи Оллоёрда бундай байтларни учратиш қийин. Аксинча, Сўфи Оллоёр воситаларини инкор этмайди. У бу воситаларни Яратувчининг яратилганларга неъматини, эҳсонини деб билади, поклик ва бойликнинг манбаига етиш учун имкон деб билади.

Таваккул ганжидан эй юз ўгургон
Бу юрғонга муҳолифдур буюргон.

Таваккул — сўфийликдаги юқори мақомларнинг биттаси бўлиб, Ҳаққа таваккал қилиш — инсонга ҳаракат ва ғайрат ба-

ғишлар экан, жисмни қўрқувлардан тозалаб, инсонга Ҳақнинг мардлигини сингдирар экан. «Бу ганждан юз ўгириб юриш — Оллоҳнинг буюрган амрларига хилофдир» дейиляпти мисрада. Шариат эса худди мана шу — Оллоҳнинг буюрган амрлари, яъни фарзлари ва яна суннатга асосланган кўрсатмадир ёки янада аниқроқ қилиб айтадиган бўлсак, шариат — инсоннинг Ҳаққа етиши учун зарур бўлган воситалар мажмуидир.

Сўфи Оллоёр инсон ўзининг Яратувчиси олдида нақадар кичиклигини эътиборга олиб, Висол фақатгина воситалар орқалигина амалга ошади, деб ишонган. Шунинг учун ҳам айтади:

Шариат ҳукмидин ташқи риёзат
Эмас тоат, қабоҳатдур, қабоҳат.

Ёки:

Кел эй сўфи умид этсанг сафодин
Қариш чиқма тариқи Мустафодин.

Ёки:

Шариатсиз киши учса ҳавога
Кўнгил берма анинг худнамоға.

Ҳақиқатда ҳам Сўфи Оллоёр дин фидоийси, шариат кишиси бўлган. Мана унинг шоир Машраб билан суҳбатини эшитинг: «...Гап орасинда шоҳ Машраб дедиларки: Ё сўфим, Сиз бутун умрингиз мобайнида Пулисиротга ҳушомад қилмишсиз. Ҳузурий дегони эса дўзахга ҳушомад этмиш. Дўзах ва Пулисирот даҳшатларидин, дўзах азобларидан авом халқ руҳини ларзага солмишсизлар. Ё сўфим, инсоф билан тафаккур қилинса, Дўзах билан Пулисирот шу ёруғ дунёнинг ўзида мавжуд эмасми? Фарзанди одам умрининг ибтидосидан то интиҳосига қадар босиб ўтмиш йўлнинг ўзи — қил устида турмоқлик; гардун ва золимлар анинг бошига ёғдирмиш азобу-уқубатлар, сонсиз фалокатлар Дўзах азобидан камму? Ё, сўфим: Аёқларингиз остига бир назар ташланг, Пулисирот ва Дўзах анда мавжуддир.

Эшонини Сўфи шоҳ Машраб жавобларидан тағйир тортиб, истиғфор келтирмушлар. Ёшонини Сўфи шоҳ Машрабга юзлашиб дедиларки: Ё Машраби мажзуб, гуноҳга ботманг. Оллоҳ Таоло Биҳишт ва Дўзахни солиҳ ва кофир бандаларни бу ҳақиқатдан огоҳ қилмоқ сиз ва биз учун ҳам фарз, ҳам қарз-дур»...

«Тазкирани қаландарон»дан келтирилган бу суҳбатдан шу нарсаяён бўладики, Сўфи Оллоёр Биҳишт, Дўзах, Тарозу,

Қиёмат, Пулмсирот каби Оллоҳ билан бандаси ўртасидаги восталарни дунёвий мезонлар билан ўлчамайди, балки Қаломда ва ҳадисларда қандай тасвирланган бўлса, шундай қабул қилади. Шунинг учун айтади:

Фаришталар, набилар етмадилар
Бўйинсундилару, фикр етмадилар.
Вале фикр эт худони қудратиға,
Ажойиб ишлариға, санъатиға.

Ёки:

Тарозу бориға иқроримиз бор
Нечук эрканиға не коримиз бор.

Сўфи Оллоёр манзумаларида шариат ҳукмлари билан тариқат мақомлари ўртасидаги фарқ йўқолади. Шоир шариатни йўл деб, тариқат мақомларини эса шу йўлда ҳосил бўладиган инсоний даражалар деб билади.

Хулоса қилиб айтганда, Сўфи Оллоёр тасаввуф маънилари, сўфиёна қарашлари асосида шариатни тарғиб этади. Уни энгига ҳам, бўйига ҳам чеклаб бўлмайдиган ягона тўғри йўл деб топади. Шу жиҳатдан шоир «ҳар нимадан бир миқдори олсалар, бу миқдори қолур, шариатдан ўзгаки, бир миқдори андин кам бўлса, ҳеч нима қолмас» деган маслакдаги тоифага кирса керак.

Сўфи Оллоёрнинг бадий тарафдан юксак, хусусан тажнис санъатиға намуна бўладиган манзумалари чинакам илмий-бадий ва луғавий-фалсафий тадқиқотини кутаяпти. Сўфи Оллоёр адабий шахс сифатида адабиётга кириши керак. Унинг ўзига хос таржимаи ҳоли, ёшу кексанинг руҳий табиатига мос келувчи равон манзумалари адабиёт хазинасини фақат бойи-тади.

Изоҳлар:

1. ЎЗСЭ нинг 10-жилдида шоирни туғилган қишлоғи ва отасининг исми Оллоқули деб ёзилган.
2. «Махзан ул-митоин» китоби ҳали топилмаганлиги сабабли қайси тилда битилгани номаълум.
3. «Адабий мерос», 1980, 3,15). Тавсиф. Ҳасанов Б.
4. Кат. Араб. Рук Акад. Наук ТССР, 267, № 483.
5. Кат. Араб. Рук. Акад. Наук. ТССР, 268, № 484. ЎЗСЭ да бу шарҳ. Сўфи Оллоёрнинг китоби деб айтилган.

ТУРКИЙ ХАЛҚЛАР МИФОЛОГИЯСИНИНГ ЕЗМА АДАБИЁТГА ТАЪСИРИ МАСАЛАСИГА ДОИР

Муҳаммад Фузулийнинг:

Гарчи шамшодда чўх лофи латофат вордир,
Хадди йўхтурки эда сарви хиромон ила баҳс.

Байти мазкур мавзун ишлашга туртки бўлди. Байтнинг мазмуни икки ҳолатни ўзида яширган. Уларнинг бири туркий халқлар мифологияси билан боғлиқ бўлган рамзлар, иккинчиси эса туркий халқлар поэзиясида зоҳир ва ботин масаласини ёритиш. Езма адабиётда бу иккала ҳолат уйғун ишлаган. Буни гўзалликда мақтовга сазовор Шамшоднинг сарв билан баҳс-лашмоғи мумкин эмасликда очилган.

Биринчи қарашда зоҳиран икки дарахт намоён бўлиб, уларнинг бир-бирига қиёсий жиҳатлари қуйидагича:

Сарв дарахти қишин-ёзин кўм-кўк турадиган игна баргли, сервиқор дарахт. Шамшод ҳам қишин-ёзин кўм-кўклигини сақлайдиган кичик баргли, лекин танаси мўъжаз, ниҳоятда секин ўсадиган дарахт. Аммо бу икки дарахт қиёфасида ботиннинг икки гўзалликнинг тасвири яширинган. Уларнинг бири кенг қучоқли, узун бўйли; иккинчиси эса мўъжазгина ёлғиз аёл. Уларнинг қай бири Фузулийнинг меҳрини тортади? Байтдан унга сарвқомат гўзал ёқар экан-да, деган хулоса келиши мумкин. Бўшқа бировга «бир қошиқ сув билан ютиб юборса бўлади» ган аёл маъқул бўлиши мумкин. Фузулийнинг ўз меҳрига далили шу қадар кучлики, унинг мантиқига қойил қолмаслик мумкин эмас. Бу даъвомизни исботлаш учун туркий халқларнинг қадимги асотирларига мурожаат қилишга тўғри келади.

Дунё халқлари мифологиясида ҳаёт, айниқса, одамзод ҳаёти ўсимликлар дунёси билан боғлиқ тарзда талқин қилинади. Жумладан, туркий халқлар асотирларида одамнинг илк бор дунёга келишида ҳал қилувчи ролни дарахт омили ўйнаши ифодаланган. Масалан, туркий халқларнинг қадимий эпоси — «Ўғузнома»да шундай гаплар бор:

«Ўғуз қоған овга катти. Бир қўл орасинда олиндан бир йиғач кўрди. Бу йиғачнунг қабучағинда бир қиз бор эрди, ялғуз ўлтурур эрди. Анинг кўзу кўктун кўкрак эрди, анунг сочи муран усугидак (дарё оқимидай — М. М.), анунг тиши унью инжу — М. С.) дак эрди. Андоғ кўруклуг эрди ким ярнинг эл куни (одамлари — М. С.) кўрса ай-ай, ах-ах, ўларбиз деб, сутдан қумуз бўла турурлар. Ўғуз қоған ани кўрдуқта ўзи катти, юра-

МУНДАРИЖА

ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИ

Ю. Турсинов. Амир Темур тўғрисида қўлёзма китоб	3
Н. Дўстхўжаева. Аллани ким айтади?	7
А. Мусақулов. Халқ лирикасида соч магияси ва ҳосилдорлик излари	10
М. Жўраев. Ола от култининг ўзбек эпосидаги излари	29
С. Рўзимбоев. Хоразм дostonчилиги анъаналари	37
Б. Мамедов. Бобур шеърнатида халқ оғзаки ижодиёти таъсири масалалари	48
С. Олимов. Маданий мерос фидойиси	56

ҚАДИМИЯТ САДОЛАРИ

С. Мелиев. Мангу мунг	66
Ф. Сулаймонова. Испанияда шарқ маданияти	73
Б. Исабеков. Халқ тарихи кўзгуси	83
Н. Раҳмонов. Ирқ битиги ва қадимги туркийлар маданияти	94
И. Мутъий, М. Усмонов, М. Қошғарийнинг юрти, ҳаёти ва мазори тўғрисида	107
С. Рустамова. Маҳмуд Қошғарий ва унинг «Девону луғатит турк» асари	120

МЕРОСИМИЗ ХАЗИНАСИДАН

А. Рустамов. Аруз очқичи	130
Р. Зоҳид Сўфи Оллоёр	136
М. Саидов. Туркий халқлар мифологиясининг ёзма адабиётига таъсири масаласига доир	141

НАВОИЙ ДАҲОСИ

А. Абдуғафуров. Топилмаган ғазаллар	146
Б. Акромов. Навоий шоҳбайтлари	159
Ҳ. Солиҳова. Низорийнинг «Лайли ва Мажнун» дostonи ҳақида	174
Н. Жумаев. Навоий ғазалларининг мукаммал таҳлили орзусида	186